

Friedrich Schiller

Den 10. november i år er det 200 år siden Friedrich Schiller ble født i Marbach ved Neckar. Jubileumsforestillinger og berommende artikler, festtaler og nye utgaver av hans verker er en selvsagt ikke bare i Tyskland, men i alle land som ikke vil regnes blant de underutviklede.

Men hva betyr Schiller for oss nå? Kjenner vi ham? Vil det bety et savn å unnvære ham?

Mange husker kanskje noen klingende vers eller bruddstykker av vers fra skoletiden, - mange har sett eller lest noen av hans dramaer. Men han selv, Friedrich Schiller? Er han noe annet for oss enn en statue med stor nese og laurbærkrans foran et eller annet byteater?

Og så er han i virkeligheten en av den nyere tids, vår egen tids, fremste åndelige forerkskikkelser.

Vi må nevne ham sammen med Goethe. For de to horer sammen, så forskjellige de enn er. Ja, nettopp fordi de er så diametralt forskjellige som dag og natt, men allikevel fant hverandre og derved fant seg selv.

Goethe er som et eneste stort øye. Med sansene åpne og våkne følger han hele naturens vrimmel av levende, brogete vesener. Med varm hengivenhet fordyper han seg i sten, planter og dyr. Dag etter dag følger han skyenes omskiftelige formasjoner, inntil de selv taler sitt språk for ham, slik at han kan beskrive deres egenart og forvandlinger og bare ut fra anskuelsen - uten regneoperasjoner og statistikk - blir sin tids beste værprofet.

Schiller arbeider helst i nattetimene. Han er helt ore, men ikke det ytre ore som oppfatter lyd og støy. Han er helt det indre ore som fornemmer idealets flammende, begeistrende tale i hjertets dyp. Når han dikter, går han ikke ut fra fantasiens forestillingsbilleder. Forst flammer alltid i hans indre idealet som fortærer alt det forgjengelige. Så horer han med sitt indre ore tonende musikk i sterke utpregete rytmer, ja ofte slik at han fornemmer helt lydlose intense rytmer. Og så først må han med den største anstrengelse - og så allfor ofte mislykket og utilstrekkelig i forhold til intensjonen, - la denne formkraft gripe billedstoffet, slik at der kommer frem et innhold som kan formidles.

Alle Schillers dikt er lysende tankeklare. Men trekker man ut den logiske ekstrakt og tror at man så har fått det vesentlige, mister man dem helt. Man må bruke dem som middel til å kjenne i sitt eget indre den samme flammende idealkraft i de sterke rytmer som levet i Schiller.

Goethe har som oftest en tendens til å fortape seg i den uendelige mangfoldighet. Han kan ikke la en eneste av de små detaljer gå tapt. Lengst mulig noler han, for han kommer til en sammenfattende idé. Han feler den sterkeste antipati mot alle slags forhastete arbeidshypoteser som legges ut over den umiddelbare sanseerfaring. Hans mål er at tingen selv skal tale. Når han så etter endelose vandringer kommer til idéen, har den en slik livsfylde i seg, at han sier at han ser idéen med sine egne øyne. Goethe er, som han selv sier, "hårdnakket realist".

Helt omvendt med Schiller. Hos ham har man inntrykket av at idéen, idealet er der med en gang spontant. Men den er hos Schiller aldri torr eller kald. Da vilde den ikke ha de muligheter som den har hos ham. Den er ikke "uttenkt". Den virker som et ufødt åndsvesen som vil bli født. Og hans livskamp og erkjennelseskamp, hele hans kunstneriske vei består i å overvinne alle forhindringer, slik at fodselen kan finne sted. For idealet skal ikke sveve bort fra jorden. Det skal virkeligjøres her.

Men er det mulig? Vil man ikke alltid bare lide nederlag, når man kommer med idealet i den bitre hverdagsvirkelighet? Hvem vil følge idealet uten kompromiss? Og hvis man vil, er det da sikkert at man kan? Er ikke samfunnsformene og konvensjonene blitt slik at det å følge idealet kompromissløst vilde bety å bli en radikal opprører mot alt og alle?

Dette er Schillers livsproblem, og i den måten han kjemper med det, slik at selve problemet og han selv forvandler seg på veien, viser han sin egenart.

I hele sin oppvekst og ungdom ble han tvunget inn i en yrkesbane som var helt mot hans eget ønske og som var ham så fremmed som vel mulig (offiser, jurist). En tyrannisk dressur med militærdisciplin holdt på å ta pusten fra ham. En gang flyktet han fra det hele. Men han må gjennom den påtvungne jernhårde nødvendighet. Hans første ungdomsdrama kommer som en vulkansk eksplosjon: "Die Räuber". Hele sympatien er på rovernes side.

Samfunnsforholdene er blitt så umulige og umenneskelige, at helten og roveren (Karl Moor) med vold må bryte lovene, hvis han vil gjøre det rette. Alle tilskuerne var i vilt opprør og opphisselse. Sympati og antipati, begeistring og fordømmelse raste gjennom teatersalen. (Er vår tids teaterstykker og teaterpublikum i stand til en slik reaksjon? Er vi blitt helt likegyldige og slappe, fullstendig resignerte, når det gjelder de store livs- og samfunnsproblemer?)

Men Schiller blir ikke stående ved det første utbrudd av oppror. Hvert nytt drama, som blir til, er et nytt problem, en ny kamp på veien til idealets virkeliggjørelse. Tar vi et overblikk over hans veldige produksjon av videnskapelige, historiske og filosofiske avhandlinger og av hele den rekke av dramaer som hver for seg i sin fullkommenhet er nok til å vise at Schiller er i første rekke blant verdens diktere, og fester vi oss ved den jublende, seierssikre tone for eksempel i det store gledesdikt som Beethoven valgte som tekst for sangpartiet i 9. symfoni, - da ser vi for oss en mektig og lykkelig, Sunn og sterk åndsgigant på Olympens topp. - Det er et helt falskt billede. - Schillers liv var en tung og tornefull vei full av motgang og lidelser. Ustanselig var han syk. År etter år var han månedsvis helt arbeidsudyktig på grunn av halsesyke, forkjølelse, feber, brystkramper, lungebetendelse, kvelningsanfall, kolikk, nervefeber. Mange ganger var han dodssyk. Da han døde 45 år gammel, viste obduksjonsresultatet en så redselsfull tilstand av hans indre organer at det for legene stod som et under at han ikke var dod for lenge siden. - Til all denne lidelse kom så en knugende fattigdom med uopphørlige bekymringer over gjeld som skulde betales.

Men i all denne elendighet merker vi nesten aldri oppgitt pessimisme. Og når der så kommer et lite lysglimt, når himmelen en liten stund er blå, når han treffer en venn som åpner sitt hjerte for ham, da tar han imot denne lykke, denne himmelske gave med en uendelig takknemlighet som det uimotsigelige bevis på lysets, gledens, det godes endelige seier, som bevis på det altomfattende broderskap blant alle mennesker. I en slik stund var det han skrev det gledesdikt Beethoven valgte til sin symfoni:

"Freude, schöner Götterfunken,
Tochter aus Elysium,
Wir betreten feuertrunken,
Himmlische, dein Heiligtum.
Deine Zauber binden wieder,
Was die Mode streng geteilt.
Alle Menschen werden Brüder,
Wo dein sanfter Flügel weilt.
Seid umschlungen, Millionen!
Diesen Kuss der ganzen Welt!
Brüder, - überm Sternenzelt
Muss ein lieber Vater wohnen."

På veien til idealets, frihetens virkeliggjørelse må mennesket ustanselig på nytt drikke nødvendighetens bitre beger. Nødvendighet og frihet er Schillers grunntema. Han vil vite hvorledes dette forholder seg i virkeligheten. Det forer ham til omfattende historiske og filosofiske studier. - 30 år gammel blir han professor i historievidenskap ved universitetet i Jena. (Det var riktignok et "ausserordentlich" professorat, meget ærefullt med stor arbeidsbyrde, men uten gasje.)

Efter flere års videnskapelig arbeid står han menneskelig sett fast. Hans produktivitet synes å være lammet. Hertil kommer nye sykdomsanfall med dødelig tendens: "Min eksistens blir ved all denne elendighet så istykkerrevet at jeg ikke kommer videre med noen ting. " Han blir nu 35 år gammel. Han er kommet til bunnpunktet i sitt liv.

Goethe har samtidig gått sin lange og helt anderledesartete vei til å finne "urplanten", plantenes metamorfoser. Han har nu fulgt plantenes liv med sine egne så godt og lenge, at det ytre er blitt indre: han kan la plantene vokse frem som en virkelig lovmessig verden for sitt indre øye. Og så kommer det store øyeblikk i Schillers og Goethes liv hvor de møtes. Hadde de mott hverandre for, vilde de allikevel ha gått forbi hverandre uten forståelse. Men nu var de begge to fra hver sin kant kommet så langt på sin egen vei ut fra sine egne forutsetninger, at de på et vis ikke kunde komme videre alene. Noe overpersonlig virker som rager ut over dem begge, ut over det de med sine tanker kunde overskue. Dette overpersonlige kaller Goethe (likesom Sokrates) for "det demoniske". Vi lar ham tale: "Så hersket der noe demonisk, da jeg ble kjent med Schiller. Vi kunde ha truffet hverandre for eller senere. Men at vi ble kjent nettopp da jeg var ferdig med min italienske reise og Schiller begynte å bli trett av sine filosofiske studier, var av betydning, og gav begge det største resultat. " "Vi oppdaget en uventet overensstemmelse, som var desto mer interessant, fordi synspunktene var så forskjellige. Hver av oss kunde gi den andre noe som den andre manglet, og ta imot noe til gjengjeld."

Dette er det viktigste punkt i både Goethes og Schillers livslop. Der er i begges adskilte livslop et monster som forer frem til dette punkt, men som er usynlig for dem begge inntil det avgjørende møte finner sted. Idet de oppdager hverandre, finner de seg selv i den andre. Her begynner et fruktbart samvirke. Begge får liksom

en ny åndelig ungdom med en blomstrende kunstnerisk produktivitet. Begge vokser ut over seg selv. Impulsene strømmer frem og tilbake mellom dem. Goethe vilde aldri ha kunnet fullende "Faust" uten motet med Schiller. Etter Schillers død sier Goethe: "Jeg har mistet halvparten av min eksistens. " I den grad var de to åndsheroer vokset sammen til en høyere enhet.

Hemmeligheten i dette ligger ikke bare i deres menneskelige storhet. Det avgjørende er at de var av diametralt motsatt legning og allikevel hadde evnen til å oppdage og å møte den andre, til å finne sin egen manglende del i den andre.

I alle Schillers dramaer for dette møte står de personlige sjelekonflikter i brennpunktet. Dette forsvinner ikke i de dramaer som blir til i de siste 10 år av hans liv. Men sjelekonfliktene blir liksom gjennomsiktige, som organer for noe overpersonlig. Han sprenger rammen for det småpersonlig-egoistiske, og sprenger derved også rammen for det nasjonalt begrensede. Menneskehetens ånd er det som kommer til syne i de forskjellige folkeslag og deres egenart:

"Braut von Messina", - Italia.

"Jungfrau von Orleans", - Frankrike.

"Maria Stuart", - England.

"Wilhelm Tell" - Sveits.

"Wallenstein", - Tyskland.

"Demetrius", - Polen-Russland.

I hvert enkelt av disse dramaer lærer vi nye sider av Schiller å kjenne. Men det horer også til Schillers egenart, at det mest karakteristiske for ham ikke kommer til syne i hans mest fullkomne verker. Aller intimest lærer vi ham å kjenne i noen av de verker som han ikke maktet å fullføre (såsom "Demetrius" og "Die Maleser")

I de siste år for han dode, betraktet han disse to dramaer som det viktigste han skulde skape. Gang på gang tar han fatt. Men ustanselig kommer der forhindringer. Det sprenger på med uimotståelig kraft. Men så blir han igjen syk og denne gang til doden (45 år gammel). Det rette bilde av Schiller har vi først når vi blir klar over at alle hans samlede verker bare er en liten snipp av en stor fremtidig verden, som et ekefros i forhold til det utvoksete eketre.

Hans produktivitet er full av fremtidsanselser og fremtidshåp. Men denne fremtidssvangre begeistring virker ikke det minste påtrengende. - Den er velsignet blottet for fanatisme, for dette å ville få andre til å tenke og å føle noe som ikke er aktuelt for dem. Derfor denne rene, befriende "Olympiske" ro både i hans dramaer og i hans filosofiske skrifter.

Høyet av de sistnevnte står utvilsomt "Briefe über die ästhetische Erziehung des Menschen".

Her har Schiller banet veien til en fornyelse av all undervisning og oppdragelse.

Hvorledes kan mennesket komme frem til sann frihet i sin utvikling? Sålenge mennesket blir stående på et bestemt utviklingstrinn, bundet av det som på forhånd er gitt, - av drifter og begjær, står det under naturlovenes tvang. Det er behersket av det Schiller kaller "stoffdriften".

Når mennesket derimot blir tvunget inn i et bestemt system av moralregler, hvor "gode" og "riktige" disse enn måtte være, står det der bundet av fornuftens lover. Schiller kaller dette "formdriften". - Mellom disse to tvingende makter, "stoffdrift" og "formdrift", mellom "natur" og "ånd", kastes mennesket, inntil det finner seg selv i det tredje område som forener og forvandler begge de to undertvingende makter. Schiller kaller det "lekedriften" (Spieltrieb) og mener med det all kunstnerisk virksomhet.

Det er Schillers store fortjeneste at han her har beskrevet det kunstneriske i sin helt almenmenneskelige utfoldelse, - altså ikke bare gjeldende for et spesielt begavet laug av malere, musikere, diktere etc. - Schiller mener det kunstneriske i alle mennesker.

I dette tredje område i mennesket blir stoffdriften forvandlet slik at den ikke tynger, foredlet og gjennomlyst slik at mennesket ikke blir dradd ned av den.

I dette tredje område mister morallovenes tvingende makt sin tyrannisk egenskap. Mennesket kan her elske det rette. Moralloven står ikke lenger utenfor eller over mennesket som en truende pisk. Den er til stede som vår egen virksomhet:

"Nehmt die Gottheit auf in euren Willen,
Und sie steigt von ihrem Weltenthron.
Und Gesetzes strenge Fessel bindet
Nur den Sklavensinn, der es verschmäht.
Mit des Menschen Widerstand verschwindet
Auch des Gottes Majestät. "

Det er selve livskunsten det gjelder, - hvilket yrke man enn har. De enkelte kunstarter er bare spesielle tilsynskomster av denne almene, sentrale kunst. Bare kunstneren er det sanne menneske, sier Schiller. En arrogant og tåpelig uttalelse, hvis han hadde ment en profesjonell kunstner. - Det han sikter til, er det utviklingsdyktige i alle mennesker, selve frihetskraften.

Da den unge Rudolf Steiner (25 år gammel) utviklet den første begynnelse til det som senere ble antroposofien, tok han utgangspunkt i motet og samvirket mellom Goethe og Schiller. I sin bok "Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung mit besonderer Rücksicht auf Schiller" (1886) sier han:

"Dermed har vi begrunnet, hvorfor vi

sier at våre beskrivelser er bygget på den Goethe-Schillerske verdensanskuelses grunnlag, Goethes videnskapelige tenkning vil bli betraktet med den metode som Schiller har gitt forbillede til. Goethes blikk er rettet mot naturen og livet. Hans anskuelsesart skal være innholdet i denne avhandling . Schillers blikk er rettet mot Goethes ånd. Hans anskuelsesmåte skal være idealet for vår metode."

lakttagelse og tenkning blir her bevisst forenet. Natur og ånd blir bevisst foyet sammen.

I antroposofien har Rudolf Steiner utviklet dette fruktbare område videre for den voksnes verdensanskuelse i vår tid.

I Rudolf Steinerskole-pedagogikken har han gitt muligheter for at det som flammet i Schiller som fremtidsideal for menneskets utvikling til sann frihet etterhvert kan bli en faktisk gangbar virkelighet for de nye generasjoner.

Friedrich Schiller er ikke tjent med bare å feires som den store fortidsdikter og fortidsfilosof.

Man lærer ham i grunnen først riktig å kjenne ved å gå i gang med de første skritt på den veien han har vist. Den virkelige Friedrich Schiller lever i nutiden og er på vei foran oss med mektige skritt inn i fremtiden. Som Goethe sa om ham etter hans dod:

"Indessen schritt sein Geist gewaltig fort
Ins Ewige des Wahren, Guten, Schönen,
Und hinter ihm in wesenlosem Scheine
Lag, was uns alle bändigt, das Gemeine. "

Försteutgave:

Mennesket, Bergen, 1959/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond